

Cserti Csapó Tibor

Elillant évtized?

A cigány, roma csoportok társadalmi integrációjának alakulása a kelet-közép-európai régió országaiban az oktatás területén a Roma Integráció Évtizede eredményeinek tükrében

A kelet-közép-európai rendszerváltásoktól – mikor is a térség kormányzatainak figyelembe az egyes országokban élő roma, cigány népesség markánsra és jól láthatóvá váló problémáinak megoldása irányába terelődött – a kormányzatok és azután Európai Unió központi irányító testületei is számos kezdeményezést indítottak, jelentős forrásokat fordítottak a leszakadó csoportok felzárkóztatására, integrálására, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére. Ezek közül az egyik legátfogóbb kezdeményezés a nemrégiben lezárult Roma Integráció Évtizede program volt. A kérdés, hogy ezek az erőfeszítések át tudták-e formálni érzékelhető mértékben az egyes országokban élő romák életkörülményeit, javítani tudták-e társadalmi-gazdasági esélyeiket, csökkentették-e a lemaradásukat. Nehezen mérhető és számszerűsíthető kérdésekre keressük a választ. S miközben benyomásaink vannak arról, hogy például Magyarországon a különböző projektek és kezdeményezések napjainkig nem hoztak átütő sikert, s a hazai cigány népesség többségének mindennapi életében nagy fejlődés nem érzékelhető, statisztikai szinten, objektív módon ez nehezen igazolható.

E tekintetben is fontosnak nevezhetjük a Roma Integráció Évtizede programot, illetve az azt irányító iroda tevékenységét, mert pontosan e nehezen számszerűsíthető folyamatok tekintetében tettek arra kísérletet, hogy mérhetővé tegyék az egyes országokban élő cigány, roma csoportoknak a társadalom egészéhez viszonyított lemaradását, valamint az e téren érzékelhető változásokat. Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy a Dekád időszaka alatt a cigány népesség társadalmi integrációját erősítő kezdeményezések hatását mérő módszer adatai alapján – annak problémáira és buktatóira is felhíva a figyelmet – képet kapjunk a 2005 és 2015 közötti évek változásairól.

A Roma Integráció Évtizede Program

A Roma Integráció Évtizede Program ötlete a 2003-ban Budapesten megrendezett *“Romák a bővülő Európában – A jövő kihívásai”* című regionális konferencián merült fel. Ezt követően a résztvevő országok (nyolc közép- és kelet-európai ország: Bulgária,

Csehország, Horvátország, Magyarország, Macedónia, Románia, az akkori Szerbia-Montenegró, valamint Szlovákia) miniszterelnökei 2005. február 2-án Szófiában írták alá az Évtized Nyilatkozatot, és a Világbank és a Nyílt Társadalom Intézet képviselőivel közösen a 2005-2015 közötti időszakot a Roma Integráció Évtizedévé nyilvánították.¹

A Roma Integráció Évtizede Program (RIÉP) 2005-2015, a roma emberek társadalmi-gazdasági helyzetének, társadalmi befogadásának erősítése céljával létrejött nemzetközi kezdeményezés a jelentős roma lakosságú európai országok között. Célja, hogy felgyorsítsa a romák társadalmi és gazdasági integrációját, és egyben hozzájáruljon a róluk alkotott kép pozitív irányú átalakulásához, továbbá, hogy közelebb hozza egymáshoz a kormányokat, kormányközi és nem kormányzati szerveket, valamint a roma civil szervezeteket az életkörülmények – átláthatóan és mérhetően történő – javításának felgyorsítása érdekében.² Az Évtized négy prioritási területre fókuszált: az oktatás, foglalkoztatás, egészségügy és lakhatás területeire³. Továbbá a szegénység, diszkrimináció és a nemi esélyegyenlőség problémáira is válaszokat kívánt nyújtani.

Később már 11 ország vett részt a programban, ugyanis ahhoz Albánia, Bosznia-Hercegovina, valamint Spanyolország is csatlakozott, illetve legújabban az Amerikai Egyesült Államok megfigyelői státuszt kapott. A tagországok mindegyike kialakította RIÉP Akciótervét, amely célokat és indikátorokat határozott meg a prioritási területeken. 2012-ben Koszovó és Moldávia is jelezte csatlakozási szándékát.

A résztvevő tagállamok vállalták, hogy szakpolitikáikat a RIÉP céljainak megfelelően alakítják, ennek érdekében kétéves akcióterveket állítanak össze. A program működéséhez szükséges forrásokat elsősorban a résztvevő tagállamoknak kellett előteremteniük. A program központi eleme az ún. Roma Oktatási Alap (*Roma Education Fund, REF*), amelyet 2005-ben hoztak létre azzal a céllal, hogy szélesítse a roma emberek oktatási lehetőségeit Közép-Kelet-Európában.

2006-ban hozták létre az *Évtized Titkárságát*, melynek székhelye Budapest lett. A Titkárság segíti a mindenkori soros elnökséget a program megvalósításában. A *program elnöksége* évente rotálódott, július 1-től következő év június 30-ig tartott egy ciklus. Magyarország 2007-2008 között volt az Évtized elnöke, illetve a 2003 és 2005 közötti előkészítő szakaszban önkéntesen vállalt „informális előkészítő elnökséget”.

Természetesen fontos vállalása volt a partner kormányoknak, hogy „a közösen elfogadott célkitűzések megvalósítási folyamatát rendszeresen ellenőrzik (monitoring), és a stratégiai terveket szükség szerint módosítják.” Ehhez adekvát és jól használható mérőmódszert kellett kialakítani.

1 http://www.romadecade.org/cms/upload/file/g317_file3_decade_of_roma_inclusion_hu_fin.pdf

2 http://www.romadecade.org/cms/upload/file/g317_file3_decade_of_roma_inclusion_hu_fin.pdf

3 A négy kiemelt terület közül e tanulmányban az oktatással kapcsolatos tendenciákra fókuszálunk. A foglalkoztatás terén bekövetkezett változásokkal a Romológia folyóirat 12. számában foglalkozunk, míg a lakhatással és az egészségüggyel kapcsolatos információkról a lap későbbi tematikus számaiban számolunk be.

GALÉRIA

A mérés problematikája

Az Évtized nemzetközi partnerei között részt vevő kormányok különböző módokon igyekeznek képet kapni a romák társadalmi helyzetéről. A legfontosabb statisztikai eszköz természetesen minden országban a népszámlálás, amely értékes adatokat nyújt a háztartások, az iskolai végzettség és a foglalkoztatás vonatkozásában. Ugyanakkor nem biztosítja a fejlesztéshez, az érdemi politikák kidolgozásához szükséges adatokat. A censusok során minden résztvevő ország törekszik arra, hogy a népesség etnikai hovatartozására vonatkozóan is gyűjtsön információkat, azonban ez a Roma Évtized Programban részt vevő országok esetében sem szisztematikusan történt. Ennek különböző okai vannak, kezdve az etnikai alapon gyűjtött adatok jogi akadályaitól, a hivatalos statisztikai adatgyűjtés önkéntes identitásvállaláson alapuló jellege miatti adathiányig. Ez a roma integrációs politikák kidolgozása során is gondot jelentett, hiszen ezekhez teljesebb, s a romák különböző társadalomstatisztikai mutatói tekintetében pontosabb adatokra volt szükség. A dekád tíz éve alatt is biztosítani kellett a folyamatos monitorozást és a változások követhetőségét, erre a népszámlálási statisztika már csak ritka (általában 10 éves) rendszeressége miatt sem alkalmas. Olyan hatékony és a romák társadalmi beágyazottságának különböző területein mérni tudó kvantitatív mutatórendszer kidolgozására volt tehát szükség, amely az időbeli változás irányát és nagyságát is jelezni képes.

Természetesen az egyes kormányok más statisztikai forrásokból is fontos információkat nyernek a társadalom aktuális viszonyairól, ilyen adatbázisok például a háztartási jövedelmi statisztikák, az ún. SILC (EU statistics on income and living conditions) a bevételek és az életkörülmények alakulása vonatkozásában, a munkaerő-felmérések (LFS – Labour Force Survey) és más források. Néhány esetben ezek a felmérések tartalmaznak etnikai azonosítókat is vagy reprezentatív mintákat a roma népességre vonatkozólag, de

nem minden esetben van lehetőség a romákra irányuló adatok külön gyűjtésére, bontására. Ezért az ilyen felmérések eredményei csak ritkán használhatók az integráció szintjének mérésére, esetenként aktualizálni kell azokat, hogy alkalmasak legyenek e célra is.

A felhasznált statisztikai adatok egy következő köre a különböző szakterületeken működő állami intézmények által gyűjtött adminisztratív adatbázisokból származik. Ezek gyűjtési köre, módja, metodikája azonban nem csak országonként, de egyes országokon belül is jelentős mértékben eltérhet egymástól regionális vagy települési szinten. Különösen, ha a helyi önkormányzatok, vagy intézmények úgy kezelik ezeket az adatbázisokat, hogy az állam az adatgyűjtés erős központi standardizációját nem írja elő. Ilyen példák lehetnek a biztosítással rendelkezőkről az egészségbiztosítók által kezelt listák, az iskolai részvételtől, vagy a lemorzsolódásról az oktatási intézmények által gyűjtött adatok, vagy a munkaügyi szervezetek által kezelt adatok a foglalkoztatottsági, munkanélküliségi mutatókról. Ezek a nyilvántartások nem reprezentatívak, és számos esetben egymással nem összevethetők, mégis hasznosak lehetnek más adatbázisokkal kombinálva, különösképpen a becslések adatsorainak kiigazításában. Az ilyen adminisztratív nyilvántartásokat, különösképpen az ún. folyamat- indikátorokat gyakran használják fel a kormányok, amikor a romák helyzetéről szóló beszámolókat készítene a nemzetközi szervezetek részére.

A Roma Integráció Évtizede programban részt vevő partnerek a felsorolt statisztikai módszertani problémák és dilemmák miatt olyan módszertani mérési gyakorlat kidolgozására törekedtek, amely az Európai Unió statisztikai szolgálata, az Eurostat számára is átvételre javasolt gyakorlatként, s a romák társadalmi integrációjának mérhetővé tételét és az egyes országok közötti összehasonlításokat, valamint az időbeli változások nyomon követését is lehetővé teszi. A Dekád nemzetközi partner szervei, különösen az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (UNDP), a Világbank, és az utóbbi időben az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) törekedtek arra, hogy a partner kormányokat iránymutatásaikkal segítsék az indikátorok gyűjtésének és elemzésének tekintetében. A cél nem az volt, hogy átvegyék azok szerepét a program eredményességének bizonyítási kötelezettsége terén, hanem, hogy egységes és összehasonlítható adatbázisok jöjjenek létre.

Az egyes országok roma és nem roma civil szervezeteinek nemcsak az évtized célkitűzéseinek megvalósítása során, de konkrétan az eredményességi mutatók gyűjtése tekintetében is fontos szerepe volt. Bár a civil szektor szervezeteinek nincs olyan erőforrása, hogy átfogó adatgyűjtéseket, vizsgálatokat bonyolíthasson le, de a kormányok által rendelkezésre bocsátott mennyiségi mutatókat saját tapasztalataikra vonatkozó beszámolóikkal és jelentéseikkel árnyalták.

A Roma Integrációs Index

A jelzőszám elnevezésének angol terminusát (Roma Inclusion Index) magyarra fordítani nem problémamentes. Tudjuk jól, integráció és inklúzió – legalábbis a nevelésszociológiai megközelítésekben – korántsem azonos tartalmú kifejezések. Ám a magyar terminológiába nem ment át e mutatónak a használata. A témakörben magyar nyelven megjelent források szűk köre⁴ integrációnak fordítja a kifejezést. Emiatt, s azért, mert a

4 Pl. Polónyi I. 2016

Roma Évtized program magyar nyelvű dokumentációi is az integráció terminust alkalmazzák (ld. alapvetően a Dekád elnevezését: *Decade of Roma Inclusion/Roma Integráció Évtizede*), e tanulmány is ezt a nyelvhasználatot veszi át a társadalmi távolság, kirekesztődés értelmezése során. A legtöbb partner ország esetében is kevésbé jelenik meg ez az elvi dilemma – Szerbiában: *Dekada za inkluziju Roma*⁵, Bosznia-Hercegovinában: *Dekadom inkluzije Roma*⁶, de más forrásokban *Dekada uključenja Roma*⁷ (befogadás), hasonlóképpen Macedóniában *Декадата за Вклучување на Ромите*⁸, Romániában *Deceniul Incluziunii Romilor*⁹, Spanyolországban *Década para la inclusión gitana*¹⁰, vagy *Década para la inclusión de los romá*¹¹.

Az Évtized keretében kidolgozott és használatra javasolt index nem adatgyűjtési eljárás, inkább a már meglévő adatoknak a kezelésére, összehasonlítására, értelmezhetőségére fókuszáló adatközlési forma. Ennélfogva magában hordozza a felhasznált adatbázisok összes problémáját, azok adathiányait, reprezentativitási hibáit. Négy területen 27 indikátort foglal magában. Minthogy az Évtized célja a hátrányos helyzet mérséklése és a többségi társadalom valamint a roma közösségek közt fennálló, illetve a roma nők esetében még inkább érezhető szakadék csökkentése az oktatás, a foglalkoztatás, a lakhatás és az egészségügy területein, az index ezen területekre vonatkozóan tartalmaz mutatókat, ezen kívül olyan átfogó, horizontális szempontokat vizsgál, mint a szegénység, a hátrányos megkülönböztetés.

Az adatbázisok megalkotásának gyakorlata azonban országonként különbözött. Montenegró például a legtöbb esetben hivatalos statisztikákat és szakmai becsléseket bocsátott rendelkezésre, ritkán használt alternatív adatforrásokat. Szerbia, Bulgária és Magyarország esetében a kormányzati statisztikákat és a statisztikai hivatal adatbázisait más adatforrásokkal (mint a UNDP és a UNDP / Világ Bank / FRA regionális vizsgálataival, vagy más nemzeti felmérések eredményeivel) kombinálva alkalmazták. Csehország szintén a hivatalos statisztikákra építette beszámolóit, de anélkül, hogy közvetlen hozzáférést biztosított volna azok nyers adataihoz. Románia nem engedte át központi hivatalos adatbázisait, de esetében eredményesen fel lehetett használni a főleg nemzetközi, nem hivatalos források információit. Albániában statisztikai szolgálat szinte nem létezik ezért itt főleg alternatív forrásokat, nemzetközi szervezetek felméréseit és a helyi szervezetek közléseit lehetett alapul venni. A másik végletet Macedónia és Szlovákia képviseli, ahol szinte kizárólag ezen másodlagos források adták a mutatók képzésének alapját. Ezek azonban kisebb mintán készültek és meghatározásaikban, mérőmódszereikben eltérhetnek a standard hivatalos adatfelvételek gyakorlatától. Ám ez utóbbiak Macedóniában

5 <http://www.mc.rs/dekada-roma.1095.html> (letöltés: 2016.12.01.)

6 <http://www.slobodnaevropa.org/a/sarajevo-zavrse-na-dekada-inkluzije-roma/27241081.html> (letöltés: 2016.11.30.)

7 http://bhric.ba/?page_id=11 (letöltés: 2016.11.30.)

8 <http://www.mtsp.gov.mk/?ItemID=6FC822BBA79A61429117F41943673AE4> (letöltés: 2016.11.30.)

9 Guvernul României, Agenția Națională pentru Romi: *Deceniul Incluziunii Romilor 2005–2015. Un an de președenție românească* [A roma integráció évtizede 2005–2015. Egy év román elnökség]. 10–11. ld [http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20\(ro\).pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20(ro).pdf)

10 https://es.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9cada_para_la_inclusi%C3%B3n_gitana (letöltés: 2016.12.01.)

11 <http://presenciagitana.org/romadecade.html> (letöltés: 2016.12.01.)

GALÉRIA

teljes mértékben hiányoztak, Szlovákia pedig ezekhez nem engedett közvetlen betekintést. Bosznia-Hercegovinában nem publikálták a legutolsó népszámlálás eredményeit, ám a Dekádhoz való csatlakozáskor speciális roma surveyt bonyolítottak le, s ennek adataira alapozták a statisztikákat. Spanyolországban, ahol erős partneri viszony áll fenn a kormányzati és civil adatgyűjtés között, számos felmérést a kormányzat kezdeményez és támogat, de a civil szektor hajt végre. Ezek eredményei hivatalosan elismert és a szakpolitikák kidolgozása során is használatos adatbázisok. Bár ezek módszertani szempontból, fogalomhasználatukban, indikátoraik tekintetében gyakran nem harmonizálnak a hivatalos adatfelvételi rendszerekkel, s nem átfogó, hanem szórványos adatbázisok, eredményeik pedig kizárólag a roma csoportokra vonatkoznak, s a teljes társadalom mintáival így nehezen vethetők össze, mégis ezek kerültek felhasználásra az Évtized eredményességének vizsgálata során. Ez az összetett módszertan természetesen számos problémát hordoz, például azokat a következtetlenségeket is, amikor az egyes kormányok szociális szakszolgálatokra bízták a kért adatok összegyűjtését és feltöltését.

Az oktatás területén használt mutatók közül az alapfokú oktatás befejezési arányának vizsgálata a 25-64 év közötti korcsoportra vonatkozik, ám a legtöbb mutató a 3-6 éves korcsoport beiskolázási arányára, vagy az oktatásban való részvételi arányára áll rendelkezésre. Ráadásul öt országban ezek is hiányoztak a 2005-ös bázisévra és három országnál a záróévre vonatkozóan. Az általános, középfokú és felsőfokú oktatásban való részvételi arányra vonatkozó adatok rendelkezésre álltak, de a legtöbb esetben a legmagasabb iskolai végzettség mutatójába ágyazottan jelentek meg. Helyettesítésükre felmerült a sikeresen befejezett iskolai osztályok számának beemelése a vizsgálatba, de ez az informatív és sokkal egyszerűbb mutató a statisztikai és kutatási gyakorlatok sztenderdizációjának igényét vetette volna fel. Az írástudók arányára vonatkozó értékek egy ország bázisadatainak kivételével rendelkezésre álltak. A speciális iskolákba

járó tanulók esetében öt ország bázisadatai és négy ország kimenő adatai nem álltak rendelkezésre. Két ország pedig csak a roma tanulókra vonatkozóan szolgáltatott adatot. Albánia adatai e tekintetben teljesen hiányoznak, bevallásuk szerint itt nem okoz gondot a roma tanulók speciális iskolákban való felülreprezentáltsága. Az iskolai szegregációra vonatkozó bázisadatok is hiányoznak öt országnál, a záró év adatai pedig kettő esetében, s a szegregált iskola, szegregált oktatás fogalma országonként különbözik a roma integrációs index számítása során alkalmazott megfogalmazástól.

A fenti módszertani dilemmák miatt a vizsgálat eredményeit mindenképpen óvatosan kell kezelni. Arra biztosan nem alkalmasak, hogy az országok közötti összevetéseket megtehessek a társadalmi beilleszkedés értelmezéséhez, viszont véleményünk szerint jól felhasználhatók arra, az egy-egy országon belül a Dekád ideje alatt tapasztalható változásokra, azok nagyságára, valamint pozitív, vagy negatív tendenciákra rávilágítsanak.

A Roma Integrációs Index oktatási mutatói

Az oktatás terén kimutatható társadalmi távolság mérésére a 27 alkalmazott indikátorból 7 szolgál. Ezek az alábbiak:

Iskolai előkészítő oktatás befejezési aránya – Az iskolai előkészítő foglalkozások bármely formáját látogató gyermekek száma elosztva a 3-6- éves korcsoportba tartozó gyermekek számával. Százalékban kifejezve azok arányát, akik legalább 2 évig, hetente legalább kétszer egy órában vesznek részt foglalkozáson.

Alapfokú oktatás befejezési aránya – A 25-64 éves korcsoportból azok aránya, akik befejezték az általános iskolát (8-9 éves kötelező oktatást).

Középfokú oktatás elvégzési aránya – A 25-64 éves korosztályból azok aránya, akik rendelkeznek középfokú végzettséggel (végzettségük megfelel az általános 3-4 éves középiskolai, vagy szakközépiskolai végzettségnek).

Felsőoktatás elvégzési aránya – A felsőoktatás bármely szintjét elvégzett (Ba, Ma, PhD) populáció viszonyítva a 25-64 éves korcsoporthoz.

Írástudók aránya – A 15 éves és idősebb korcsoporthoz viszonyítva fejezi ki az írni-olvasni tudók arányát. Írni-olvasni tudó, aki a mindennapi élet egyszerű állításait tartalmazó szöveget értő módon tud elolvasni és leírni, beleértve az egyszerű matematikai műveletek elvégzésének képességét is.

A diákok elkülönítése a speciális, gyógypedagógiai iskolákban – Az iskoláskorú gyermekek közül azok aránya, akik speciális iskolákban tanulnak. A speciális iskola meghatározása országonként eltérő, itt olyan intézményt értenek alatta, amely sajátos nevelési igényű, vagy fogyatékkal élő gyermekeket fogad alap-, vagy közép-szinten.

A szegregált iskolákban elkülönített tanulók aránya – A roma gyerekek közül azok aránya, akik szegregált iskolában tanulnak. Szegregált intézménynek azt tekintik, ahol a tanulók legalább 35%-a roma származású. Ehhez a meghatározáshoz az adatszolgáltató országok többé-kevésbé tudtak igazodni. A mutató a többségi társadalom esetében természetesen nem értelmezhető.

Eredmények, tendenciák

Az értékelés során táblázatos formában közöljük a 2005-ös bemeneti bázisév adatait az egyes mutatók tekintetében a teljes népességre, a roma népességre, valamint, ahol rendelkezésre állt ilyen adat, ott a roma nőkre vonatkozóan külön is. Az évtized zárásakor felvett 2014-es kimeneti adatokat ugyanilyen bontásban ismerhetjük meg. A táblá-

zat utolsó oszlopai A roma népességnek a teljes népességhez vetett lemaradását mutatják a bázisévben és a záró évben, a végső adat pedig arra világít rá, hogyan változott az időszak alatt ez a társadalmi távolság. Az adatközlés jellege miatt az utolsó oszlop adatai negatív előjel esetén fejlődő folyamatról, pozitív változásokról tanúskodik, hiszen arra mutat rá, hogy a szakadék csökkent. Pozitív érték viszont a roma csoportnak a többséghez viszonyított lemaradásában a negatív, rosszabbodó tendenciára hívja fel a figyelmet!

Albánia

A szakadék a teljes populáció és roma népesség közt az oktatás minden területén még mindig nagyon jelentős, különösen nők lemaradása. Az óvodai előkészítésben eleve alacsony a teljes albán népesség részvétele, ez a vizsgált időszakban némileg, a roma közösség esetében kicsit nagyobb mértékben javult. Így a különbség csökkent. Nagyon kevesen fejezik be általános és középfokú iskolát, a felsőoktatásban pedig szinte nem jelennek meg. Az alapfokú oktatásban való részvétel miközben 2014-re már az albán iskoláskorúak nagy többségére kiterjedt, a cigány közösségek gyermekeinél alig érzékelhető a 2%-os javulás. A középiskolai szinten a teljes társadalomban növekedett azon fiatalok aránya, akik középiskolai végzettséget szereznek, a roma fiatalok amúgy is elenyésző érettségit kapó köre még redukálódott is. A társadalmi esélyek tehát nem igazán közeledtek egymáshoz. A kedvezőtlen oktatási folyamatok az albán lakosság írni-olvasni tudók arányában is némi csökkenést eredményeztek, de ez a roma közösségek esetében jóval markánsabb. Ráadásul az iskolai szegregáció fokozódott, a leszakadás a dekád tíz éve alatt növekedett. A roma nők lemaradása egy picit nagyobb csak.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	45	19	18	50	26	24	26	24	-2
Alapfokú oktatás	85	25	21	93	27	25	50	66	+16
Középfokú oktatás	41	4	3	48	3	3	37	45	+8
Felsőoktatás	8	0	0	14	0	0	8	14	+6
Írástudók aránya	99	68	65	97	58	53	31	39	+8
Speciális iskolák	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Szegregált iskolák	na.	5	5	na.	15	15	5	15	+10

Bosznia-Hercegovina

Az országban a roma népesség lemaradása az oktatás területének minden dimenziójában továbbra is fennáll. Az iskola előkészítő nevelés befejezési arányának alakulásáról ugyan nincs összehasonlító adatunk, de az látszik, hogy az országban élő romák csak harmada a bosznia-hercegovinai népességre közölt eleve nagyon alacsony értéknek (az adott korosztály 18%-a járt óvodába). Habár az általános iskolát befejezők arányának különbségét mérő mutató esetében némi javulás mutatkozik 2014-re, ez jelentős részben abból adódik, hogy a teljes népesség megfelelő korú csoportjában csökkent az arány, eközben a roma gyerekek végzési aránya ugyanekkorát növekedett, a különbség tehát mérséklődött. A középiskolát azonban továbbra is csak 10%-uk végzi el, miközben az ország össznépessége viszonylatában 15%-nyit javult ez a mutató. A felsőoktatásban gyakorlatilag esélytelenek az itt élő romák. Az írástudók aránya ugyan nem mutat nagy lemaradást, de ez a rés a két vizsgált populáció között picit növekedett. Közben egyre jellemzőbbé vált a roma gyerekek elkülönített intézményekben történő oktatása (ez korábban a tanulók 5%-át, 2014-re már háromszoros tanulói kört érintett). A roma női szerepekről azonban – úgy tűnik – hagyományosanabbán gondolkodik a bosnyák társadalom, mert nagyobb a lemaradásuk (már amennyire a nemi megoszlásra vonatkozóan közölt néhány adatból ez leszűrhető).

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	na.	na.	na.	18	6	na.	na.	12	na.
Alapfokú oktatás	99	33	na.	92	40	34	66	52	-14
Középfokú oktatás	42	10	na.	57	10	7	32	47	+15
Felsőoktatás	9	0	na.	10	0	na.	9	10	+1
Írástudók aránya	97	82	na.	98	80	na.	15	18	+3
Speciális iskolák	na.	0,5	na.	na.	na.	na.	0,5	na.	na.
Szegregált iskolák	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.

Bulgária

A Roma Integráció Évtizede alatt az országban a korábbi különbség az általános oktatásban való részvétel és az írni-olvasni tudás terén fennmaradt. Az előbbi mutató valamivel meghaladja a többségi népesség mutatójának felét, az utóbbi indexnél a teljes népesség csaknem teljes körű írásbeliségéhez képest a 13%-os lemaradás megmaradt az évtized

GALÉRIA

során. A középiskola befejezési arányaiban, illetve a felsőfokú oktatásban való részvétel tekintetében pedig növekedett a lemaradás, habár a korábbi helyzethez képest valamivel több roma fejezi be ezeket az iskolai szinteket. A teljes népességhez viszonyítva ötször több roma diák jár speciális iskolákba (itt az évtized végére mérséklődött a roma diákoknak ezen iskolatípusba történő átirányítása), a tanulók negyede pedig szegregált intézményekben tanul. A roma nők esélyei még rosszabbak, és ez tartós tendenciának tűnik.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Alapfokú oktatás	95	53	45	96	53	46	42	43	+1
Középfokú oktatás	72	8	5	82	10	7	64	72	+8
Felsőoktatás	22	0	0	26	1	1	22	25	+3
Írástudók aránya	98	85	82	98	85	81	13	13	0
Speciális iskolák	1	6	na.	0	2	na.	5	2	-3
Szegregált iskolák	na.	na.	na.	na.	26	na.	na.	26	na.

Cseh Köztársaság

Az országban az összes oktatásra vonatkozó mutató tekintetében javulás figyelhető meg a roma népesség helyzetében (kivéve az óvodai nevelést, ahol nem állt rendelkezésre indikátor), a társadalmi távolság pedig csökkent a többségi lakossághoz képest. Különösen említésre érdemes javulás mutatható ki az olvasáskészség és a felsőoktatási részvétel terén. A statisztika szerint az analfabetizmust szinte teljes egészében sikerült felszámolni a csehországi roma lakosság körében. A diplomát szerzők aránya látványosan (hétszeresére) nőtt a megfelelő korú csoportban, így a felsőoktatási részvétel tekintetében a teljes népességhez képest már csak 5%-nyi a lemaradás. Természetesen ez csak a frissen diplomázó korúakra, s nem a teljes roma populációra vonatkozó arány. Ám a cseh iskolák mind a normál, mind a speciális intézmények vonatkozásában erősen szegregáltak. A roma diákok majd fele (44%) 2005-ben speciális igényű tanulóknak fenntartott iskolákban végezte tanulmányait, 2014-re némi javulás után már csak harmaduk. A diákok 40%-a azonban továbbra is szegregált intézménybe jár. Míg a lányok előrehaladása az iskolarendszerben az alapfokig biztosított, addig a közép- és felsőfokon érezhető a hagyományos roma női szerepek miatt kialakuló üvegplafon jelensége. Egyetemre pl. csak fele annyi roma nő jut el, mint férfi társai közül.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Alapfokú oktatás	95	80	79	93	83	84	15	10	-5
Középfokú oktatás	70	23	18	68	24	17	47	44	-3
Felsőoktatás	14	2	1	19	14	7	12	5	-7
Írástudók aránya	99	44	na.	99	97	96	45	2	-43
Speciális iskolák	na.	44	na.	5	32	na.	45	27	-18
Szegregált iskolák	na.	na.	na.	na.	40	na.	na.	40	na.

Magyarország

Az oktatás területén a RIÉP keretében zajló programok célja a hátrányos helyzetű, roma gyermekek, tanulók óvodai, iskolai sikerességének elősegítése, az oktatási szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést biztosítása. Hazánkban ezt a célt a hátrányos helyzetű, 0-4 éves korú gyerekeket és családjaikat célzó *Biztos Kezdet Programmal*, az óvodába nem járó, leginkább rászoruló gyerekek intézményekbe kerülését célzó

GALÉRIA

Óvodáztatási támogatással, az iskolán kívüli foglalkozás keretében elsősorban a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, főként a romák iskolai sikerességét, továbbtanulását elősegíteni hivatott Tanoda programmal, a tehetséges, de nehéz körülmények között élő, hátrányos helyzetű diákok iskolai előrehajlását segítő Útravaló Ösztöndíjprogrammal, a hátrányos helyzetű, a formális iskolarendszerből lemorzsolódott roma fiatalok, felnőttek számára a képzés foglalkoztatási elemmel való összekapcsolása révén alternatív tanulási útvonalakat nyújtó Képzésbe Ágyazott Foglalkoztatással igyekezett a kormányzati stratégia elérni.

Az eredmények csak korlátozottan látszanak egyelőre a számok tükrében. Miközben az írni-olvasni tudás kérdése nem probléma Magyarországon (alig van elmaradás a romák esetében) és az óvodai inklúzió terén is jelentős javulás figyelhető meg a vizsgált időszakban, az oktatás többi mutatója terén romló tendenciák rajzolódnak ki. Sokat (42%-ról 70%-ra) javult a roma, cigány óvodás korú gyerekek közt azok aránya, akik részt vesznek az iskolai előkészítésen. A társadalmi távolság azonban összességében növekedett az oktatás-nevelés összes színterének értékeit figyelembe véve. A cigány népesség jelentős része nem fejezi be az oktatás különböző szintjeit. Valószínűleg a tanköteles kor csökkentése is hozzájárul ahhoz, hogy míg az évezred elején az általános iskolát befejezők arányában alig volt elmaradás a hazai átlagos mutatókhoz viszonyítva, addig 10 év elteltével a cigány, roma családok gyermekei közül ez csak 77%-nak adatik meg, s 10 diák közül kettő úgy került ki az iskolapadból az utóbbi tanévekben, hogy nincs meg a 8 általános iskolai bizonyítványa sem. Hasonlóan nőtt az esélyegyenlőtlenség a középiskolai végzettség megszerzése terén is. Ez a mutató a dekád során látványosan nőtt a teljes népességre nézve, a roma gyerekek közül is többen szereznek már érettségit 2014-re, de körükben jóval mérsékeltebb ez a javuló tendencia, így a különbség a teljes és a roma népesség közt végül is nőtt. A felsőfokú végzettség meg-

szerezése terén nem lépett előbbre a roma közösség, ám a hazai összműutatók növekedtek (korábban 13%, 2014-ben már a megfelelő korcsoportok 18%-a kapott diplomát), így a leszakadás növekedett. Az iskolai szegregáció is nőtt, s a speciális iskolákra vonatkozó egyetlen adat jelzi a romák folyamatosan kimutatható felülreprezentáltságát.

A két nem oktatási részvételében alacsony különbség mutatkozik a cigány, roma lányok kárára a középfokú végzettségig, ez a hátrány azonban a felsőoktatásba történő bekerüléskor eltűnik.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	88	42	na.	69	70	67	46	1	-45
Alapfokú oktatás	99	96	na.	96	77	73	3	19	+16
Középfokú oktatás	51	15	na.	69	19	16	36	50	+14
Felsőoktatás	13	1	na.	18	1	1	12	17	+5
Írástudók aránya	na.	na.	na.	98	95	94	na.	3	na.
Speciális iskolák	na.	15	na.	na.	na.	na.	15	na.	na.
Szegregált iskolák	na.	13	na.	na.	20	na.	13	20	+7

Macedónia

Az oktatási rendszer kötelező szintjeinek a teljesítési arányai a romák esetében alacsonyak, bár a távolság kis mértékben csökkent a vizsgált tíz évben a macedóni társadalomhoz képest. Alapfokon egy kicsi előrelépés figyelhető meg, mára a roma diákok csaknem háromnegyede már elvégzi az alapfokú tanulmányait. Középfokon alig észrevehető előrelépés látszik az amúgy is tartósan alacsony részvételi arányokban. Nagy viszont a lemaradás a lányok esetében, ők erősebben kiszorultak az oktatási rendszerből mind alap, mind középfokon. A felsőoktatásból itt is abszolút kiszorultak a romák. Az írástudók arányában mutatkozó különbségnek a kicsi csökkenése nem pozitív változásokra utal, hiszen ez a mutató a többségi társadalomban 2% pontnyit, míg a roma populációnál csak egyet esett vissza, ez kelti a lassú felzárkózás érzetét. Ráadásul a roma nők közt csak ¾ az írástudók aránya. A diákok speciális iskolákba való átirányítása az adatok szerint korábban sem volt jellemző eszköz a roma tanulók elkülönítésére, e téren gyakorlatilag nincs változás. Az iskolai szegregáció mutatójának jelentős visszaesése talán pozitív folyamatot jelez (a korábbi durván egyharmadhoz képest ez ma már csak a tanulók majdnegyedét érinti). A többi tekintetben inkább romló tendenciák figyelhetők meg az országban. Az iskola előkészítő foglalkozások látogatottsága mind-

két vizsgált csoportnál hasonló mértékben csökkent, így a társadalmi lemaradás ezen a téren nem változott, de közben a roma gyerekek is egyre kisebb arányban kapnak kellő felkészítést majdani tanulmányaikra. A gender hátrány az oktatás-nevelés alsóbb szintjein mérsékelte, a középfokra csaknem felére csökken a roma lányok részvétele, fiú társaikhoz képest. Felsőfokon, miután itt nem tanulnak roma fiatalok, az esélytelenségben már nincs különbség nem alapon.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	76	57	na.	57	38	35	19	19	0
Alapfokú oktatás	96	71	61	96	73	64	25	23	-2
Középfokú oktatás	54	11	6	60	12	7	43	48	+5
Felsőoktatás	11	0	0	12	0	0	11	12	+1
Írástudók aránya	98	84	75	96	83	75	14	13	-1
Speciális iskolák	0	2	1	1	2	2	2	1	-1
Szegregált iskolák	na.	31	35	na.	23	24	31	23	-8

Montenegró

Bár az országban élő romák helyzete kisség javult, továbbra is nagyon kevesen fejezik be a többséghez viszonyítva az oktatás egyes szintjeit, ez a közép- és felsőfok területén még markánsabban megfigyelhető. Alapfokú iskolai végzettsége az átlag polgárhoz képest csak a romák negyedének, a roma nők nyolcadának volt 2005-ben, érettségit alig, diplomát egyáltalán nem szereztek. A javuló tendencia abban látszik, hogy az alapiskolázottság általában növekedett Montenegróban, s ez az ottani romákat is ugyanúgy érintette, mint a nem roma gyermekeket. Hasonlóképp javult a középfokú oktatásban való részvétel is általánosságban, de itt a roma diákoknál kisebb a növekedés, mint nem roma társaik esetében. Összességében tehát a pozitív folyamat ellenére nőtt a leszakadás. Ugyanez figyelhető meg az évtized során a felsőoktatásban elvértve megjelenő roma származású hallgatók adatát vizsgálva. Az esélyegyenlőtlenség a diplomaszerzésnél is növekedett. A társadalmi lemaradás tehát a szubjektív helyzet javulása mellett is növekszik, hiszen a többségi népességnél erőteljesebbek a javuló mutatók. A gyógytárgyadagógiai intézmények szegregatív eszközként való alkalmazása itt sem jelent problémát. A szegregált oktatás azonban a normál iskolai keretek között nagyon elterjedt az országban. A roma nők még erősebb hátránya érezhető.

GALÉRIA

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	29	8	13	46	24	19	21	22	+1
Alapfokú oktatás	85	23	11	91	29	18	62	62	0
Középfokú oktatás	66	3	1	75	8	5	63	67	+4
Felsőoktatás	10	0	0	15	2	1	10	13	+3
Írástudók aránya	97	54	41	99	73	61	43	26	-17
Speciális iskolák	0	1	0	0	2	1	1	2	+1
Szegregált iskolák	na.	43	39	na.	42	43	43	42	-1

Románia

Az oktatással kapcsolatos mutatók javuló tendenciát rajzolnak ki a romák helyzetében, arányaiban többen végeznek az általános oktatásban (itt látványos a felzárkózás, ám még nem maradéktalan), de a közép- és kicsit a felsőfok terén is emelkedett a mutató. Markáns a felsőoktatás terén látható esélykülönbség. Míg a 10 év során a diplomások mutatója megkétszereződött Romániában a megfelelő korú csoportban, a roma hallgatók éppen csak megjelentek az egyetemeken, de áttörés a felsőfokú részvételben nem történt. Ezeken a területeken tehát a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradás növekedett. A többi indikátor a felzárkózás jeleit hordozza, így az írástudók arányának látványos növekedése a romániai cigányok között, vagy a szegregált iskolák visszaszorulása. Az iskolázottság terén enyhe hátrányban vannak a roma lányok.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	na.	na.	na.	63	37	39	na.	26	na.
Alapfokú oktatás	94	66	60	97	80	77	28	17	-11
Középfokú oktatás	47	6	4	56	10	8	41	46	+5
Felsőoktatás	7	0	0	14	1	1	7	13	+6
Írástudók aránya	97	74	69	99	86	83	23	13	-10
Speciális iskolák	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Szegregált iskolák	na.	53	na.	na.	27	na.	53	27	-26

Szerbia

Pozitív változást mutat fel az eltelt 10 év az óvodai nevelés terén (2005-ben még gyakorlatilag nem jártak a roma gyerekek óvodába, s 2014-ben már 63%-uk igen), de ez a mutató a teljes szerbiai lakosság körében még többet javult, ezért a roma gyerekek lemaradása e téren mégis növekedett. Az országban némileg javult a romák részvétele az alap- és középfokú oktatásban, de a többséghez viszonyított lemaradás nem változott, középfokon még nőtt is. A felsőfokú oktatás gyakorlatilag elérhetetlen a romák számára. Az írni-olvasni tudók arányában nagy az emelkedés, így a lemaradás e téren csökkent, de továbbra is érzékelhető. A szegregáció sem látszik az adatok tükrében komoly problémának. A roma nők erőteljesebb kiszorulása vehető észre a rendelkezésre álló néhány adatból.

GALÉRIA

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	33	4	na.	98	63	62	29	35	+6
Alapfokú oktatás	79	40	30	88	46	45	39	42	+3
Középfokú oktatás	56	9	5	69	13	7	47	56	+9
Felsőoktatás	56	9	5	69	13	7	47	56	+9
Írástudók aránya	96	52	na.	99	80	na.	44	19	-25
Speciális iskolák	na.	na.	na.	1	40	na.	na.	39	na.
Szegregált iskolák	na.	na.	na.	na.	7	na.	na.	7	na.

Szlovákia

A romák helyzete az óvodai nevelés terén romlott, egy kiszoruló tendenciát rajzolnak ki az adatok. Az általános iskolai szinten javult a helyzetük, 20%-kal többen végzik el már az alapfokú oktatást, így a szakadék zárul. Némileg a középfokú oktatásban is érezhető ez, de valószínűleg a támogató intézkedések hatása az évtized alatt még nem ért fel a középiskolai szintig. E két oktatási szinten a többséghez viszonyított lemaradás is mérséklődött. A felsőoktatási részvétel azonban továbbra is problémás. Az írni-olvasni tudás mutatója látványosan javult, s az évtized végére majdnem teljeskörűvé vált a romák körében is. Azonban a speciális iskolákba történő elkülönítés és a szegregált iskolák jelenléte terén romlás figyelhető meg. Az előbbi csaknem kétszeresére nőtt, az utóbbi szegregációs forma pedig már a tanulók több, mint felét érinti. Szlovákiában viszont nem észlelhető látványos lemaradás a roma nők esetében.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	88	61	59	88	53	51	27	35	+8
Alapfokú oktatás	98	61	60	98	81	79	37	17	-20
Középfokú oktatás	82	15	15	82	19	17	67	63	-4
Felsőoktatás	7	0	0	7	0	0	7	7	0
Írástudók aránya	99	79	78	100	97	97	20	3	-17
Speciális iskolák	4	12	12	5	20	20	8	15	+7
Szegregált iskolák	na.	31	31	na.	52	51	31	52	+19

Spanyolország

A helyzet értékelését nehezíti az adathiány, mind az óvodai nevelésre, mind a speciális és szegregált iskolákra vonatkozóan, ugyanúgy a nemek szerinti bontásban. Az oktatás egyes szintjeinek befejezési arányai látványosan különböznek a teljes népességhez képest, s a szakadék továbbra is létezik, a középiskolát végzettek arányában még növekszik is. Csak az íráskészség terén mutatható ki felzárkózás. A felsőfokú diplomások arányában a társadalmi távolság jelentős záródása sokkal inkább köszönhető annak, hogy ez a mutató erősen csökkent a teljes spanyol lakosság megfelelő korcsoportjában, s alig növekedett a spanyol cigányoknál.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
OKTATÁS									
Iskola előkészítő	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Alapfokú oktatás	na.	na.	na.	78	45	na.	na.	33	na.
Középfokú oktatás	19	5	na.	39	10	na.	14	29	+15
Felsőoktatás	22	1	na.	12	2	na.	21	10	-11
Írástudók aránya	98	86	81	98	93	90	12	5	-7
Speciális iskolák	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Szegregált iskolák	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.

Összegzés

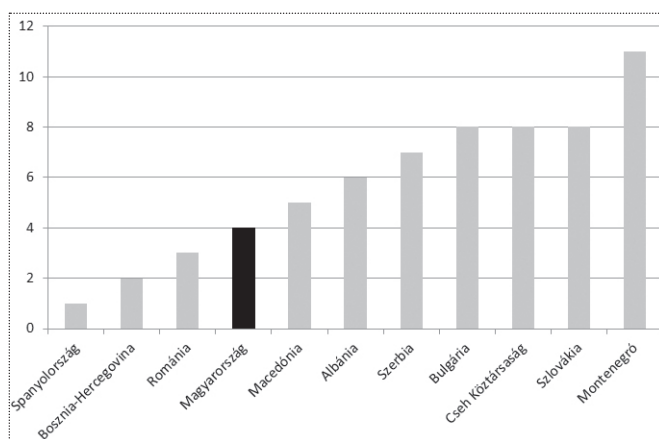
A Roma Integrációs Index számítása során használt 27 mutató 2005-ös és 2014-es értékei abszolút jelzőszámok, alkalmasak az egyes országokban élő roma csoportok tényleges társadalmi helyzetének felvázolására az egyes indikátorok területén. A belőlük képzett összesítő index azonban nem az. Már nem a csoport tényleges helyzetére, hanem a többségi társadalomtól való leszakadás mérésére használható.

Az indikátorok értelmezésénél tehát azt is figyelembe kell venni, hogy a többségi népesség és a cigány lakosság társadalmi távolságát jelző értékek nem az abszolút életkörülményekről adnak tájékoztatást. Sokkal inkább szubjektív adatok, amelyek a viszonylagos lemaradásra mutatnak rá a cigány csoport, vagy azon belül a roma nők esetében. Például előfordulhat, hogy egy viszonylag fejlettebb ország össztársadalomra vonatkozó mutatóihoz képest erőteljes lemaradást képviselő roma populáció helyzete objektív szinten sokkal rosszabb, mint egy a teljes népesség esetében alacsonyabb fejlettségi értékekkel jellemezhető szinthez képest viszonylag kisebb lemaradást elszenvedő roma népességé. De természetesen az is lehetséges, hogy egy kedvező társadalmi mutatókhoz képest erős lemaradással leírható roma közösség helyzete objektíven még mindig kedvezőbb, mint az eleve rosszabb összértékkel jellemezhető össznépességtől alig elmaradó roma közösség abszolút mutatói.

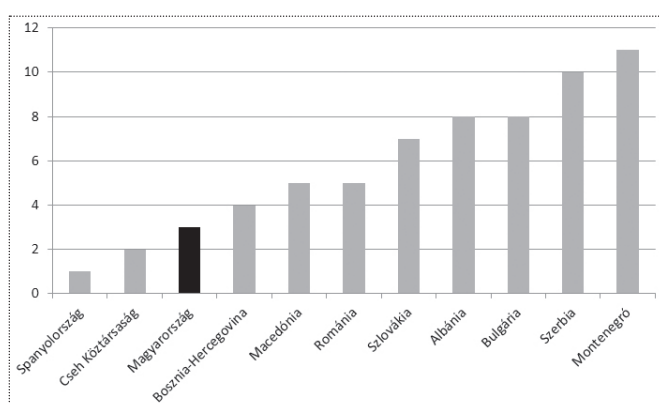
A következőkben emiatt a Roma Integrációs Index értékeinek összehasonlító vizsgálata során csupán a nagy társadalomhoz képest kimutatott elmaradásban tapasztalható rangsor rajzolódik ki, ahol az alacsony értékek a társadalomba való relatív integráltságot, míg a magasabb jelzőszámok a roma csoport társadalmi kizáródásában tapasztalható nagyobb távolságot képviselik.

A Roma Évtized partner országaiban ez a távolság Spanyolország esetében volt a legkisebb 2005-ben (1. ábra), s ez így is maradt a Dekád zárásáig (2. ábra). Míg a legna-

gyobb szakadék a többségi és a kisebbségi csoport közt Montenegróban volt mind a kezdő, mind a záró évben.

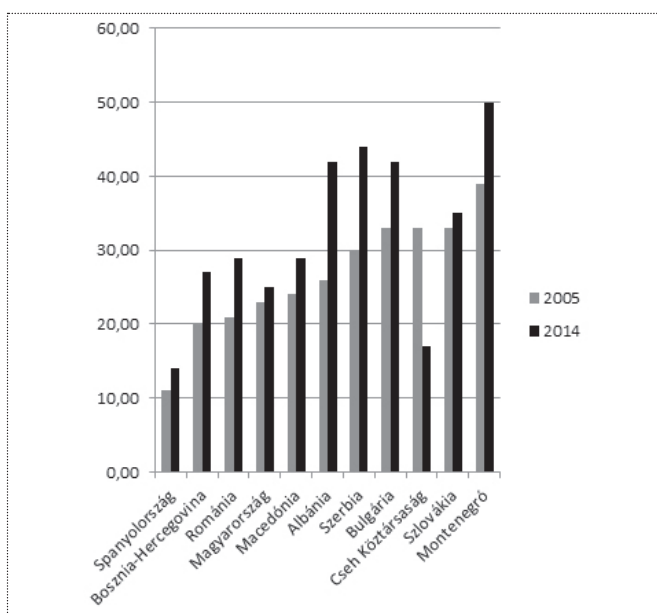

1. ábra: A Roma Integráció Évtizede Program résztvevő országainak sorrendje roma népességüknek a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradása alapján az oktatás területén (2005)

2. ábra: A Roma Integráció Évtizede Program résztvevő országainak sorrendje roma népességüknek a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradása alapján az oktatás területén (2014)

Magyarország viszonylagos helyzete javult, s egyet előrelépett az országok rangsorában. 2005-ben a negyedik legnagyobb távolság volt regisztrálható az index indikátorainak segítségével, míg 2014-ben ez a távolság már a dobogó harmadik helyét jelentette hazánknak. Azonban ha a korábban ismertetett táblázatok részletezett adatait vizsgáljuk, látszik, hogy ez nem egyértelműen pozitív változás. Az oktatás számos dimenziójában, s ezeket összesítve is a leszakadás növekedése volt észlelhető, s Magyarország előrelépése inkább annak a következménye, hogy a többi partnernél e lemaradás még erőteljesebben bontakozott ki az Évtized időszakában. (3. ábra)

3. ábra: A roma népesség többségi társadalomhoz viszonyított lemaradásának változása az oktatás területén a Roma Integráció Évtizede Program résztvevő országában (2005-2014)

Világos tehát az adatokat végignézve, hogy a tanulmány főcímében megfogalmazott kérdés nem pusztán az idő gyors folyására reflektál. Mielőtt temetnénk a Roma Évtizedet, hozzá kell azonban az adatokhoz azt is tenni, hogy az oktatás területén indukált beavatkozások legtöbb esetben nem azonnal éreztetik a hatásukat – az oktatási rendszer bemenetére irányuló investíció is ilyen. Az talán látszik az első indikátor alakulásából, hogy az óvodai nevelésben több országban látszik a pozitív változás. Ezek a gyerekek várhatóan sikeresebbek lesznek az iskolai tanulmányaik során is, főként, ha az oktatás későbbi színterein további támogatásokban részesülnek. A 10 éves időtáv kevés arra, hogy a kezdeti befektetés végigfusson a teljes oktatási rendszer szintjein. S abba a hibába sem eshetünk, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítunk a mutatószámoknak, amelyek persze adnak információkat a valóságról, de néha pont a mögöttük rejlő tényleges történéseket, folyamatokat fedik el.

Érdekes ugyanakkor, hogy a mérés eredményeinek nyilvánosságra hozatala óta annak a Dekád központi titkársága¹² által publikált néhány angol nyelvű kiadványán kívül a magyar nyelvű szakirodalomban nem szólnak sem a mutatóról, sem az azokból leszűrhető tanulságokról. Egyetlen forrásra bukkantunk, amely foglalkozik a komplex mutatóval, de az is tudományos, s nem elsősorban erre a témára fókuszáló írás (Polónyi I. 2016) Román nyelvű vonatkozó forrásra rövid internetes feltáró munkával bukkanha-

12 <http://www.romadecade.org/>

tunk¹³, cseh nyelven¹⁴, szerbül¹⁵, bolgárul^{16, 17} szintén találunk közléseket. A hazai közbeszédbe és a romapolitika világába kevésbé szívárgott be az információ.

Végezetül – bár már többször utaltunk erre – hadd hívjuk fel ismét a figyelmet arra, hogy a tanulmányban használt matematikai statisztikai jellegű megközelítés koránt sem alkalmas, vagy a legkifejezőbb eszköz az egyes országokban lezajlott társadalmi integrációt erősítő programok és azok valós hatásainak, hatékonyságának pontos érzékeltetésére. Ez a módszer ahhoz legfeljebb egy a számok nyelvén formálódó adalékot tehet hozzá. A hazai történéseket és folyamatokat közelebből ismerve, s ezért csak Magyarországra fókuszálva azt gondoljuk, hogy az elmúlt évtizedben elindult beavatkozási kísérletek eredményeit nem jól tükrözik ezek a kissé erőltetetten képzett statisztikai mérőszámok. Elindultak olyan folyamatok, indukálódtak olyan kezdeményezések, amelyek hatásait inkább csak érezzük, s más eszközökkel (pl. interjúkkal, esettanulmányokkal, mélyfúrásos kutatásokkal) érzékletesebb képet alkothatunk a valós változásokról. Ezek a programok szép ívet rajzoltak ki hazánkban is a cigány népesség oktatási integrációjának mezőjében az oktatási rendszer teljes spektrumán keresztül a szabályozók szintjén, a programok szintjén. Más kérdés, hogy ezek a napi gyakorlatba milyen hatásokkal mennek át, s milyen változásokat eredményeznek a cigányság élethelyzetére. Jelzi a kormányzat elkötelezettséget, hogy a RIÉP négy fókuszterületét annak lezárulta után is fókuszban tartja, s további céltámogatásokkal segíti.

Ezeknek a kevésbé számszerű, ámde mégis jelentős történéseknek a bemutatására következő számunkban szentelünk figyelmet.

Felhasznált irodalom

A Roma Integráció Évtizede Program által megjelölt célok megvalósulási folyamatának monitoring-vizsgálata Magyarországon a 2005-2009 közötti időszakra vonatkozóan. Kurt Lewin Alapítvány Budapest, 2010. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9317_file3_decade_of_roma_inclusion_hu_fin.pdf (letöltés: 2016.10.26.)

- 13 INDICELE DE INCLUZIUNE A ROMILOR 2015. http://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/indicele_de_incluziune_a_romilor_2015.pdf?file=1&type=node&id=22672
- 14 Index inkluze: Situace Romů se zlepšuje, propast ale dál zůstává. <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/index-inkluzie-situace-romu-se-zlepsuje-propast-ale-dal-zustava>
- 15 Влада ускоро разматра стратегију за инклузију Рома. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%83%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D1%83-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8/>
- 16 ИНДЕКС НА РОМСКОТО ВКЛЮЧВАНЕ 2015 Г. ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. <http://komentator.bg/wp-content/uploads/2016/01/Roma-Inclusion-Index-summary-BG.pdf>
- 17 Индекс на ромското включване: Измерване на напредъка в Десетилетието на ромското включване. <http://wp.flgr.bg/2016/05/18/%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0/>

GALÉRIA

- Bernard Rorke, Margareta Matache, Eben Friedman (2015): A Lost Decade? Reflections on Roma Inclusion 2005-2015. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation. Budapest http://www.romadecade.org/cms/upload/file/g809_file1_final-lostdecade.pdf (letöltés: 2016. november 30.)
- Eben Friedman (2015); Decade of Roma Inclusion Progress Report <http://www.eurasia.undp.org/content/dam/rbec/docs/DORI%20REPORT.pdf> (letöltés: 2016. november 30.)
- Hablicsek László (2007): A roma népesség iskolázottságának területi alakulása: Tények és becslések. Kisebbségkutatás, 2007/4. http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2007_04/cikk.php?id=1511 (letöltés: 2016.11.09.)
- Roma Inclusion Index 2015. Decade of roma inclusion secretariat foundation, september 2015. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/g810_file1_roma-inclusion-index-2015-s.pdf (letöltés: 2016.10.26.)
- Polónyi István: Emberi erőforrásaink 21. százada. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016 .
- Roma Integráció Évtizede 2005-2015
- Kutatási Jelentés – Decade Intelligence A romák társadalmi befogadását előmozdító projektek sikerességét vagy kudarcát befolyásoló tényezőkről. Roma Integráció Évtizede Titkárság Alapítvány, ISBN: 978-963-08-9719-8, 2014. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/g791_file13_evtized-kutatasi-jelentes.pdf (letöltés: 2016.10.27.)

ÜTKÖZŐ

30 Bernáth Gábor: Másképp beszélni az emberi jogokról?